

Λιδαγμένο Κείμενο

A1.α.

1. Σωστό «πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμική»
2. Σωστό «Ζεὺς οὖν δεῖσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν»
3. Λάθος «εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί»/ «εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν»

A1. β.

1. Η αντωνυμία «αὐτῶν» αναφέρεται στον ὄρο «θηρίων»
2. Το επίρρημα «οὕτω» αναφέρεται στη φράση «ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται».

B1.

Τα μέρη της πολιτικής αρετής, που μοιράστηκαν από τον Δία σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, είναι η αιδώς και η δίκη. Η αιδώς είναι μια έννοια σύνθετη, της οποίας το σημασιολογικό περιεχόμενο δεν μπορεί να αποδοθεί στα νέα ελληνικά με μία μόνο λέξη. Είναι η ηθική συνείδηση, ο σεβασμός στους άγραφους νόμους, το φιλότιμο, ο αυτοσεβασμός. Είναι το συναίσθημα της ντροπής που νιώθει ο κοινωνικός άνθρωπος για κάθε πράξη που δεν συμφωνεί με τις καθιερωμένες κοινωνικές αντιλήψεις. Το συναίσθημα αυτό λειτουργεί και ως κίνητρο για την εκτέλεση του χρέους και του καθήκοντος που επιβάλλει η κοινωνία στα μέλη της, αφού έτσι αποφεύγεται η αγανάκτηση και η αποδοκιμασία από τους άλλους. Σε ένα λεξικό με τον τίτλο Ὅροι, το οποίο ανάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η αιδώς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση από απερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αυτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για αποφυγή της δικαιολογημένης επίκρισης»

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η λέξη δίκη δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας, όπως συμβαίνει σε προηγούμενο σημείο του σωκρατικού διαλόγου. Εν προκειμένω, βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία, δηλαδή το ορθό, το δίκαιο. Κατά προέκταση, η δίκη δηλώνει εδώ την έμφυτη αντίληψη για το σωστό, το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Δίκη είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η αντίληψη του δικαίου και του αδίκου, ο σεβασμός των γραπτών νόμων και των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και οι ενέργειες για την αποκατάσταση αυτών των δικαιωμάτων, όταν καταστρατηγούνται βάνουσα από κάποιον.

Σύμφωνα με τη μυθολογία η Αιδώς ήταν τροφός της Αθηνάς και σύντροφος της Δίκης στο θρόνο του Δία, ενώ η Δίκη ήταν μία από τις Ὁρες, μαζί με την Ειρήνη και την Ευνομία, κόρη του Δία και της Θέμιδας. Στον Πρωταγόρα πάντως δεν παρουσιάζονται ως θεότητες αλλά ως αξίες, ως έννοιες ηθικές.

Χάρη στην αιδώ και τη δίκη εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού. Ειδικότερα η αιδώς οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «πόλεων κόσμοι», δηλαδή εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. Η

Δίκη παραπέμπει στο «πόλεων δεσμοί», δηλαδή σε υπαγορεύσεις με τις οποίες οι πολίτες υποβάλλονται σε δεσμεύσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «δώρων» συνεπάγεται φιλία, που σημαίνει ηθική ενότητα της πολιτείας, σύμπνοια και ομόνοια των πολιτών, ώστε να συμβιώνουν αρμονικά.

Χρειάζεται βέβαια να διευκρινισθεί ότι οι δύο αξίες δόθηκαν ως πρότυπα που έπρεπε να κατακτηθούν από τους ανθρώπους με τη λογική και τον προσωπικό αγώνα. Άλλωστε ο Δίας, αν και κατείχε την πολιτική τέχνη, δεν τη δώρισε στον άνθρωπο. Αντίθετα δώρισε την αιδώ και τη δίκη για να οικοδομήσει την πολιτική τέχνη μόνος του ο άνθρωπος με τον προσωπικό αγώνα του. Όταν οι άνθρωποι γνωρίσουν σε βάθος τις έννοιες αυτές, που προβάλλονται ως αιτήματα της ηθικής, και είναι σε θέση να τις πραγματώσουν στις σχέσεις τους, τότε η οργάνωση της πολιτικής κοινωνίας θα στηρίζεται σε αυτές. Η πολιτεία που θεμελιώνεται σε αυτές είναι δημοκρατική, γιατί ο αμοιβαίος σεβασμός και το αίσθημα δικαιοσύνης των πολιτών εμπέδώνει την εμπιστοσύνη μεταξύ τους και με την πολιτεία και εξασφαλίζει ισορροπία στις σχέσεις τους. Το δίπολο των αρετών αιδώς και δίκη ισοδυναμεί με το σωφροσύνη και δικαιοσύνη, το οποίο χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στο επιμύθιο του λόγου του.

B2.

Η εντολή του Δία αναφορικά με τον διαμοιρασμό της αιδούς και της δίκης στους ανθρώπους επιβεβαιώνει την αξία της αναγκαιότητας και της καθολικότητας αυτών στο ανθρώπινο γένος. Οι γλωσσικές επιλογές που παρουσιάζουν την επιβολή της θανατικής ποινής είναι οι ακόλουθες:

- Η επανάληψη του επιθέτου «πας» (πάντας, και πάντες) που λειτουργεί προς επίρρωση της ανάγκης για καθολικότητα της πολιτικής αρετής.
- Η χρήση των προστακτικών «μετεχόντων» και «θέξ» που επιβεβαιώνει τον δεσμευτικό χαρακτήρα της εντολής.
- Ο εμπρόθετος προσδιορισμός της προέλευσης στη φράση «νόμον ... παρ' έμοϋ» που υπογραμμίζει την προέλευση του νόμου από τον Δία, προσδίδοντάς του μεγαλύτερη ισχύ.
- Η παρομοίωση αυτού που δεν μετέχει στην αιδώ και τη δική «ώς νόσον πόλεως» υπογραμμίζει την επικινδυνότητα του ανθρώπου που δεν κατέχει την πολιτική αρετή για τη συγκρότηση και την ορθή λειτουργία των πολιτικών κοινωνιών.
- Ο υποθετικός λόγος «οὐ γάρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν», ο οποίος εκφράζει την πεποίθηση του Δία ότι δεν θα μπορούν να υπάρξουν πόλεις αν όλοι οι άνθρωποι δεν διαθέτουν τις αξίες της αιδούς και της δίκης.

Το ύφος της απάντησης του Δία είναι ιδιαίτερα επιτακτικό. Δεν περιορίζεται στο να υποδεικνύει στον Ερμή ότι η αιδώ και η δίκη πρέπει να δοθούν σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, αλλά συμπληρώνει την απάντησή του θεσπίζοντας νόμο να θανατώνεται όποιος δεν μετέχει στην αιδώ και τη δικαιοσύνη, γιατί κατά τη γνώμη του θα αποτελεί αρρώστια για την πόλη και επικίνδυνο και βλαβερό στοιχείο για τη λειτουργία της. Για τον Δία οι κοινωνίες δεν μπορούν να συγκροτηθούν και να λειτουργήσουν σωστά, αν τα στοιχεία που εξασφαλίζουν την πολιτική συγκρότηση δεν αποτελούν κτήμα όλων των ανθρώπων. Αν μόνο λίγοι άνθρωποι διαθέτουν το αίσθημα του δικαίου και του σεβασμού, η αρμονική συμβίωση μεταξύ των μελών της πολιτικής κοινωνίας δεν θα μπορούσε να εξασφαλιστεί. Για αυτό και θεωρεί ότι πρέπει να θανατώνεται όποιος δεν συμμετέχει στις αξίες της αιδούς και της δίκης, γεγονός που δείχνει το πόσο σημαντικές τις θεωρεί για την ύπαρξη των πολιτικών κοινωνιών.

B3.

1. Λάθος
2. Λάθος
3. Σωστό
4. Σωστό
5. Λάθος

B4.α.

1. ε.
2. γ.
3. στ.
4. ζ.
5. η.
6. α.

B4.β.

«διεφθείροντο»: Πολλοί πιστεύουν ότι η εξουσία διαφθείρει ηθικά τον άνθρωπο.

«δημιουργοί»: Ο δημιουργός του παγκόσμιου ιστού δεν μπορούσε να φανταστεί τα αποτελέσματα της εφεύρεσής του.

B5.

Αμφότερα τα κείμενα παρουσιάζουν τις απόψεις δύο στοχαστών –του σοφιστή Πρωταγόρα και του Καλλικλή- αναφορικά με τη λειτουργία της δικαιοσύνης και της αδικίας ως παράγοντες κοινωνικής οργάνωσης.

Ο Καλλικλής δεν πιστεύει στην κοινωνική δικαιοσύνη, τη θεωρεί υποκρισία, διατρανώνει ότι η υπεροχή του ικανότερου και του πιο δυνατού αποτελεί φυσικό νόμο («Η ίδια η φύση, ωστόσο, δείχνει, κατά τη γνώμη μου, ότι είναι δίκαιο όποιος είναι καλύτερος και δυνατότερος να έχει περισσότερα από τον χειρότερο και τον πιο αδύνατο»), παραπέμποντας στο δίκαιο της πυγμής, τον νόμο του ισχυρού, που ισχύει στη ζούγκλα, ενώ οι πιο αδύναμοι προσπαθούν να υποκρύψουν την ανικανότητά τους μέσα από την επιβολή της κοινωνικής ισότητας προκειμένου να αναστείλουν τη δύναμη των ισχυρών. Για αυτό και αποδίδουν στην πλεονεξία τα χαρακτηριστικά της αδικίας («Φοβίζονται λοιπόν τους πιο δυνατούς και ικανούς ανθρώπους και τους λένε ότι η πλεονεξία είναι κάτι άσχημο και άδικο και ότι το να ζητά κανείς να έχει περισσότερα από τους άλλους είναι ο πυρήνας της αδικίας).

Ο Πρωταγόρας θεωρεί ότι η αδικία είναι παράγοντας κατάλυσης της κοινωνικής οργάνωσης. Οι άνθρωποι ζούσαν διασκορπισμένοι στα πρώτα στάδια της ύπαρξής τους και προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο των άγριων ζώων επιχειρούσαν να διαμορφώσουν κοινωνικά μορφώματα/ ομάδες συμβίωσης, χωρίς όμως σταθερές δομές, εφόσον δεν είχαν ακόμα την πολιτική αρετή (άτε ούκ έχοντες την πολιτικήν τέχνην). Έτσι, αλληλοαδικοούνταν (ήδίκουν αλλήλους) και δεν μπορούσαν να συνυπάρξουν, διότι δεν υπήρχαν οι κατάλληλες κοινωνικές δεσμεύσεις και θεσμοί που να οριοθετούν ένα λειτουργικό κοινωνικό περιβάλλον το οποίο να διέπεται από συνοχή, ευταξία και δεσμούς φιλίας. Για αυτόν τον λόγο κατ' αρχάς οι άνθρωποι

δεν μπορούσαν να συνυπάρξουν αρμονικά. Η απουσία δικαιοσύνης –η οποία αποτελεί συστατικό μόριο της πολιτικής αρετής και βασική προϋπόθεση ύπαρξης των πόλεων- συνιστά τη βασική αιτία αδυναμίας συγκρότησης κοινωνιών (ώστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο).

Αίτιο λοιπόν της δημιουργίας των πρώτων κοινωνικών σχηματισμών, κατά τον Πρωταγόρα, ήταν ο κίνδυνος από τα θηρία, ενώ οι άνθρωποι δεν είναι πλασμένοι εκ φύσεως να ζουν οργανωμένοι σε πόλεις. Οι πρώτες κοινωνίες σχηματίστηκαν νόμφ καθώς αποτέλεσαν μια συμφωνία, μια σύμβαση μεταξύ των ανθρώπων προκειμένου να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Ένα αντίστοιχο κοινωνικό συμβόλαιο αλλά με αντίστροφους όρους περιγράφει και ο Καλλικλής, εφόσον θεωρεί ότι στο όνομα της κοινωνικής δικαιοσύνης θυσιάζεται το δίκαιο των λίγων και ικανών για τα συμφέροντα των πολλών και αδύναμων.

Ο Καλλικλής ορίζει ως αδικία αυτό που ο Πρωταγόρας θεωρεί δικαιοσύνη: την ισότητα και την ισονομία. Ο πρώτος προβάλλει την ανωτερότητα του φυσικού νόμου ενώ ο σοφιστής προτάσσει το δίκαιο που είναι αποτέλεσμα συμφωνίας και υπαγορεύεται από κάποια εξωτερική αναγκαιότητα.

Αδίδακτο κείμενο

Γ1.

Ο Άνυτος, λοιπόν, εξαιτίας της κακής αγωγής του γιου του και εξαιτίας της δικής του ανόητης υπεροψίας ακόμα και μετά τον θάνατό του έχει κακή φήμη. Ο Σωκράτης από την άλλη επειδή υπερηφανευόταν για τον εαυτό του στο δικαστήριο οδήγησε τους δικαστές να τον καταδικάσουν, επειδή προκαλούσε περισσότερο τον φθόνο τους. Εμένα, λοιπόν, μου φαίνεται ότι έτυχε μοίρα που είναι αγαπητή από τους θεούς.

Γ2.

Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισε ο Σωκράτης την απόφαση του δικαστηρίου να θανατωθεί αποδεικνύει τη δύναμη της ψυχής του. Πιο συγκεκριμένα:

α. Ο Σωκράτης θεώρησε ότι ήταν καλύτερο να πεθάνει (τοῦ ἔτι ζῆν τό τεθνάναι αὐτῷ κρεῖττον εἶναι), αφού θα απέφυγε την πιο δύσκολη περίοδο της ζωής των γηρατειών, παρά να συνεχίζει να ζει και γι' αυτό δεν εναντιώθηκε στην απόφαση του δικαστηρίου, όπως ακριβώς δεν εναντιωνόταν σε οτιδήποτε θεωρούσε καλό (ὡσπερ οὐδέ πρὸς τᾶλλα τἀγαθὰ προσάντης ἦν).

β. Δεν δέησε μπροστά στον θάνατο (οὐδέ πρὸς τόν θάνατον ἐμαλακίσσατο).

γ. Περίμενε με χαρά να πεθάνει (ἰλαρῶς προσεδέχετο αὐτόν).

δ. Πλήρωσε το χρέος του (ἐπετελέσατο).

Ο Ξενοφών κατανοεί τη σοφία και τη γενναιότητα του Σωκράτη και γι' αυτό θεωρεί σωστό και να τον μνημονεύει και να τον επαινεί (τὴν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναιότητα οὔτε μὴ μεμνησθαι δύναμαι αὐτοῦ οὔτε μεμνημένος μὴ οὐκ ἐπαινεῖν). Αναφέρει μάλιστα το πόσο τυχερός θα ήταν ένας άνθρωπος που θα είχε δάσκαλο κάποιον σαν τον Σωκράτη (εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους συνεγένετο, ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω).

Γ3.α.

ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι . τῶν μὲν γάρ βίων τά χαλεπότερα

Γ3.β.

ἔγνω: γνῶθι

ζῆν: ζῆ

τεθνάναι: **τεθνηκῶς, τεθνηκυῖα, τεθνηκός ἴσθι / τεθνεῶς, τεθνεῶσα, τεθνεός ἴσθι/ τέθναθι**

Γ4.α.

διά τό μεγαλύνειν: εμπρόθετο έναρθρο απαρέμφατο, επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στη μετοχή επαγόμενος

τοῦ ζῆν: έναρθρο απαρέμφατο που λειτουργεί ως γενική συγκριτική από το επίθετο συγκριτικού βαθμού κρεῖττον

τοῦ ἀνδρός: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική κτητική στις λέξεις σοφίαν και γενναιότητα

ἀξιομακαριστότατον: κατηγορούμενο στο αντικείμενο του ρήματος νομίζω, τόν ἄνδρα

Γ4.β.

Υπόθεση: « εἰ δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινί Σωκράτους συνεγένετο»

Απόδοση: «ἐγώ τόν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον νομίζω»

Η δευτερεύουσα υποθετική πρόταση εκφέρεται με οριστική αορίστο (συνεγένετο) και έχει ως απόδοση την κύρια πρόταση που εκφέρεται με οριστική ενεστώτα (νομίζω). Σχηματίζεται ένας απλός υποθετικός λόγος που δηλώνει το πραγματικό.

Μετατροπή σε Προσδοκώμενο:

ἐάν/ἂν/ἤν δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινί Σωκράτους **συγγένηται**, ἐγώ τόν ἄνδρα ἀξιομακαριστότατον **νομιῶ**

Επιμέλεια

Καραβά Δήμητρα

Γιαννοπούλου Χριστίνα